دیوانی مەولەوی

کۆکردنەوە و لێکۆڵینەوە و لێکدانەوە و وەرگێڕانی

دوکتۆر محەمەد صدیقی موفتیزادە

محەمەد عەلی قەرەداغی

ئامادەی کردووە و پێیداچووەتەوە

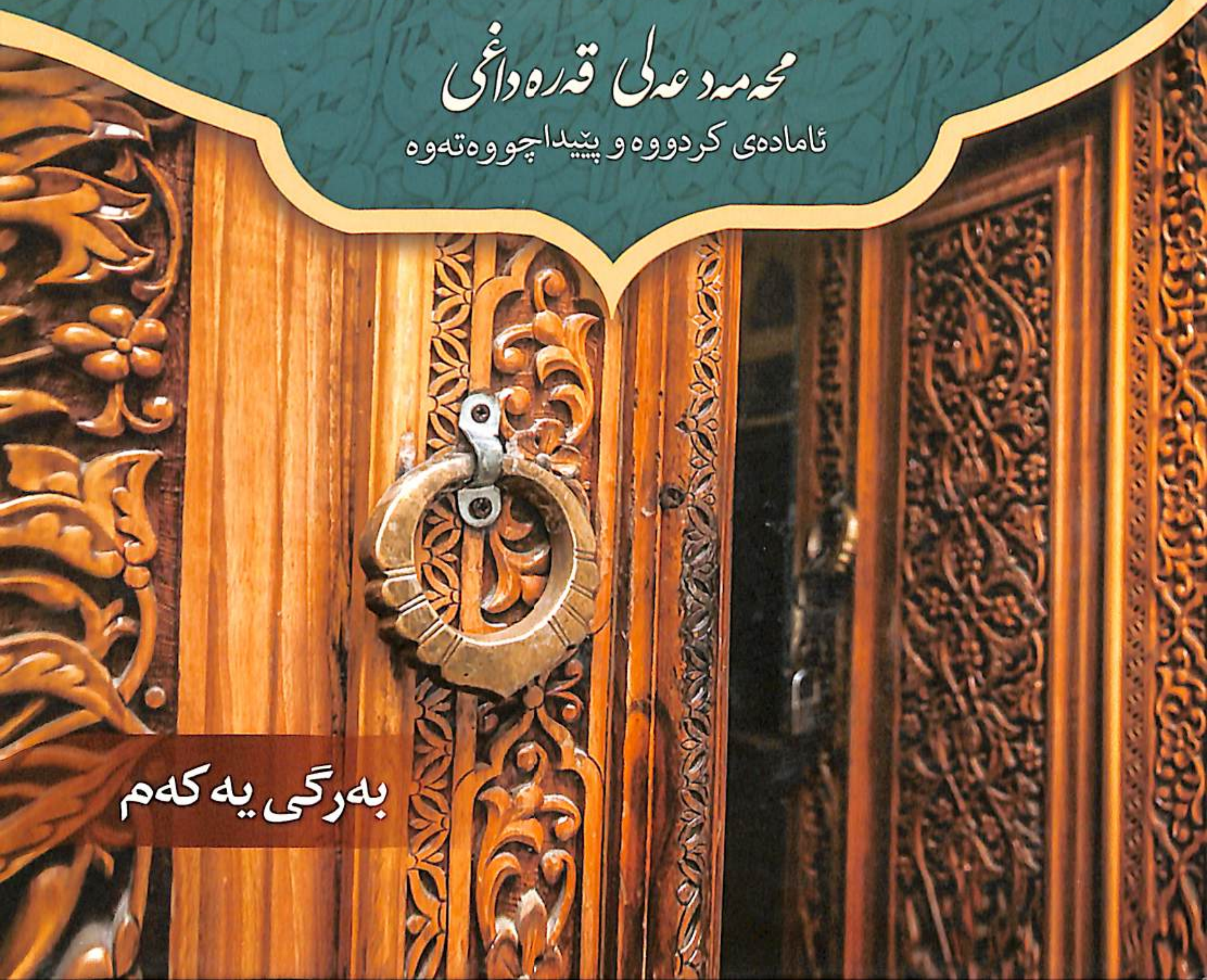

بەرگی یەکەم

دیوانی مەولەوی

کۆکردنەوە و لێکۆڵینەوە و لێکدانەوە و وەرگێڕانی
دوکتۆر محەمەد صدیقی موفتیزادە

محەمەد عەلی قەرەداغی
ئەندامی کارای ئەکادیمیای کوردی

ئامادەی کردووە و پێیداچووەتەوە

بەرگی یەکەم

دیوانی مەولەوی

ناوی کتێب: دیوانی مەولەوی

لێکۆڵەرەوە: دوکتۆر محەمەد صدیقی موفتیزادە

ئامادەکردن و پێداچوونەوەی: محەمەد عەلی قەرەداغی

بەرگی یەکەم

تایپ و دیزاین: ناوەندی ڕاگەیاندنی ئارا

نۆبەی چاپ: یەکەم ٢٠١٧

لە بەڕێوەبەرایەتیی گشتی کتێبخانە گشتییەکان ژمارە سپاردنی (١٨٥٣)ی ساڵی (٢٠١٧) ی پێ دراوە

© سەرجەم مافەکانی ئەم بەرهەمە پارێزراوە بۆ نووسەر

ڕێگە نادرێت بە لەچاپدانەوە و کۆپیکردن یاخود دابەزاندنی لە سایت و تۆڕە کۆمەلایەتییەکاندا، یاخود خوێندنەوەی بە دەنگ بۆ میدیاکان بەهەر شێوازێك بێت. سەرپێچیکاریش ڕووبەڕووی سزای یاسایی دەبێتەوە.

پێشەکی

مەلۆتکەیەکی چاوزیتی لە کۆشی ناز داکەوتووی ناو دۆڵ و بن چیای سەرکەشی کوردستان و، یەکەم جار سینە پڕ بوو لە هەوای بێگەردی ئالوودەنەبوو بە تەم و مژی شارستانییەت و، پەنجەمژیوی ناو لانکی لە داری گوێز تاشراوی خاکی عیرفان و زانست و، پەروەردەبووی ناو کۆش و باوەشی میراتگرانی زانست و ئەدەبی پشتاو پشت بۆ ماوە. دواتر دەست و پێ چزاو بە دار و بەردی سارد و گەرمی کوردستاندا و، جەزرەبە دیوی برسێتیی و نەبوونیی و ئاوارەیی و ئەمدیو و دیو کردووی ناو دەیان حوجرەی کوردستان و، قاڵبووی ناو بۆتە و کۆڕی ئەدەب و عیرفان و، فێربووی زانستی بێ خەوش و بالآی لای گەورە زانایان و هاوەڵانی لە باوك و برا دڵسۆزتر و... زمانپژاو بە زاراوە و بنە زاراوەکانی دێهاتی کوردستان و، فێربووی وشە و رستە و زمانی ناو بەردەڵبەرد و چەرمەسەریی گەڕان بۆ زانست و ئەدەب نەك بۆ ژیان و شەهادە و... دواتر لەنگەرگرتوو لە دامێنی چیای (ئەلبورز)دا، یان ئەلبورزێکی دی لە پاڵ ئەلبورزدا، ئەدیب و زانا و توانا دوکتۆر محەمەد صدیقی موفتیزادە.. دەبێ چ قەڵەمێ بتوانێ وەك پێویست بیناسێنێ و مافی خۆی بداتێ؟

بە راستیی بە گژ ئەلبورزداچوون کاری هەموو کەسێك نییە! بەڵام خۆشبەختانە دوکتۆر محەمەد صدیق خۆی ئەو ئەرکەشی دیوە و ئەو رەنجەی لە کۆڵی ئێمە خستووە و پوخت و دروست ئەوەی پێویست بێ خوێنەر لە بارەی ژیانییەوە بیزانێ بە قەڵەمی خۆی بۆی تۆمار کردووین.

بەڵام پێش ئەوەی ئەو لاپەڕە زێڕینانە بخەمە چوارچێوەی ئەم چەند دێڕە کەمێك بیرەوەریی و یادگاری ئەم زانا مەزنە لە دەمی کەس و کاری خۆیەوە -کە

دوکتۆر موفتیزادە خۆی نەینووسیون– لێرەدا زیندە دەپارێزم. ئەو یادگارانەش زیاتر لە بارەی مەولەوی و دیوانەکەیەوەیە:

*– کاک کامرانی کوڕی دەڵێ: مامۆستا هەژار زۆر هاتوچۆی باوکی دەکرد و کە دادەنیشتن باس هەر باسی ئەدەب و رۆشنبیریی بوو، ئەمبینی (مکبرە) زەرەبینیان بە دەستەوەیە و سەریان بەسەر کاغەزە کۆنەدا شۆڕ کردووەتەوە و خەریکی ساغکردنەوە و خوێندنەوەیین.

هەروەها کاک کامران دەڵێ: کە مام هەژار دەهات دەیبینی باوکم سەرگەرمی لێکۆڵینەوەی دیوانی مەولەوییە و زۆر دەستی داگرتووە و قووڵ لەگەڵ زمان و رێزمان و زانستەکانی بەلاغەدا رۆچووە، دەیگوت: دوکتۆر گیان واز لەمانە بێنە ئێمە مانای مەولەویمان دەوێ. باوکیشم دەیگوت: یان بەم شێوە لێکدانەوەی دیوانی مەولەوی دەنووسم یان نایینووسم!

*– هەروەها کاک کامران دەڵێ: باوکم ئەوەندەی بەیاض و کەشکۆڵ بۆ لێکدانەوەی دیوانی مەولەوی و کارەکانی دی کۆکردبووەوە دار و راگری دابووە بەردەمی ئەو مەکتەبەی کەشکۆڵەکانی تێدا بوو بۆ ئەوەی نەکەون!

*– هەروەها کاک کامران دەڵێ: باوکم ئەیفەرموو: ئەگەر لێکۆڵینەوەی دیوانی مەولەوی تەواو بکەم بە ئەندازەی ئەم تەفسیرە –دەستی بۆ تەفسیرێکی چەند بەرگی رادەکێشا کە لە لای سەریەوە لە مەکتەبەیەکدا بوو– دەبێ.

*– مونیرەخانی کچی د. موفتیزادە –بە تەلەفوون– بۆی گێڕامەوە: کاتێ باوکم نەخۆشییەکەی زۆری بۆ هێنا و ئەمسەرەوسەری دوکتۆرمان پێ دەکرد پێی وتم: تەفەئولم بە دیوانی مەولەوی بۆ بکە بزانم چی ئەبێ و چیم بۆ دەردەچێ[1] منیش ئەو کارەم بۆ کرد، ئەم بەیتە شیعرە لە دیوانی مەولەوی دەرچوو:

---

(١) لە ناو شاعیرانی کورددا باو بووە فاڵیان بە دیوانی حافظ گرتووەتەوە. لە دیوانی مەولەویدا دوو جار دەبینین مەولەوی فاڵی بە دیوانی حافظ گرتووەتەوە. بەڵام لەوانەیە د. موفتیزادە مەولەوی لە حافظ بە گەورەتر زانیبێ، بۆیە داوای لە مونیرەخانی کچی کردووە کە فاڵی بە دیوانی مەولەوی بۆ بگرێتەوە.

ئـــازیز دیـــارەن وادەی لوامـــەن
ئـــەلوەدای ئـــاخیر ئامـــاو نامامـــەن

کە ئەمەم بۆ خوێندەوە وتی: رۆڵە بەسە ئیتر ئەمسەرەوسەرم پێ مەکەن و زەحمەتی خۆشتان و منیش مەدەن!

پێش ئەوەی ژیانی د. موفتیزادە لە قەڵەمی خۆیەوە بخەمە روو، دەمەوێ سەرنجی خوێنەری ئازیز بۆ شتێك رابكێشم، کە گومانم نییە کاتێ لێکدانەوەی چەند پارچەیەکی دیوانی مەولەوییەکەی د. موفتیزادەی خوێندەوە لەگەڵم هاورا دەبێ، ئەویش سەرسامبوونی بێ سنووری د. موفتیزادەیە بە مەولەوی و توانایی و هەستناسکیی و زاڵبوونی بەسەر هەموو زانستەکانی سەردەمی خۆیدا، بە جۆرێك کەم پارچە هەیە بە شێوەیەك لە شێوەکان د. موفتیزادە ئەو سەرسامیی خۆیە بە مەولەوی لەئاستیدا دەرنەبرێت و بە خوێنەر نەڵێت: کێ دەتوانێ بگاتە مانای تەواوی شیعرەکانی مەولەوی؟ هەر بۆیە دەڵێ: ((ئیتر دایکی رۆژگار بۆی رێك ناکەوێ کە وەها رۆڵەیەکی هەڵکەوتوو لە داوێنی خۆیدا بار بهێنێ.))

(ئاوات)ی د. موفتیزادە زیندەبەچاڵ کرا:

د. موفتیزادە لە هەفتەنامەی کوردستاندا شۆڕشێکی ئەدەبی و مێژوویی و زمانیی... کوردی بەرپا کرد کە مەگەر هەر خۆی بەرپای کردبێ. دوای ئەو خەباتە دوور و درێژ و بەپێزە کە بە قۆناغێکی گەورە و پرشنگداری مێژووی کورد دادەنرێ و سوود و قازانجەکانی بەردەوام و نەبڕاوەن .. لە هەوڵی ئەوەدا بووە کە درزێ یان کونێ بدۆزێتەوە و لێیەوە بچێتەوە ناو ئەو گۆڕەپانی خەباتە و درێژە بە خزمەتە هەمەجۆرەکانی بدات. بۆ ئەمەش دوای رووخانی رژێمی شاهەنشاهیی و هاتنە سەر دەوری کۆماری ئیسلامی هەلی قۆزتووەتەوە و هەوڵی داوە بەو ئاواتە بگاتەوە کە خزمەتی ئەدەب و مێژووی کوردە و، بەو مەبەستەش لەگەڵ مامۆستا هەژاردا داوایان لە بەرپرسانی کۆماری ئیسلامی کردووە بۆ ئەوەی مۆڵەتی دەرکردنی

گۆڤارێکیان بە زمانی کوردی بدەنێ و داواکەیان پەسەند کراوە و ناوی (ئاوات)یان بۆ گۆڤارەکە هەڵبژاردووە و هەموو شتێك براوەتەوە و ئەوەی ماوە دەستبەکار بىن بۆ دەرکردنی ژمارەی یەکەمی گۆڤاری (ئاوات) بەڵام کەسانێك خۆیان گەیاندووەتە لای ئەو بەرپرسانە و پیان وتوون: ئەم پیاوانەی ئێوە رێگەتان پێداون بۆ دەرکردنی گۆڤاری کوردی، کەسانێکی (توودە)یین. ئیتر سرکانی ئەو قسە بە گوێی ئەو بەرپرسانەدا بەس بووە بۆ زیندەبەچاڵکردنی (ئاوات)ی مێژینەی دوکتۆری بە ئاواتی گەشەکردنی ئەدەب و زمان و مێژووی کوردەوە سەرناوەوە و مامۆستا هەژاری هاوسۆز و هاودەنگی!

محەمەد عەلی قەرەداغی

ئەندامی کارای ئەکادیمیای کوردی

(ئەلبورز)ێك لە پاڵ (ئەلبورز)دا (*)

ژیانی د. موفتیزادە بە قەڵەمی خۆی

ناوم محەمەد سدیق، ناوی بنەماڵەییم موفتیزادەیە، لە ساڵی ١٣٠٠ی کۆچیی هەتاوی لە گوندی "دشە" لە ناوچەی هەورامانی جوانڕۆ هاتوومەتە دنیاوە.

باوکم مەلا عەبدوڵای "موفتیی" کوڕی مەلا "مەحموود" کوڕی مەلا "محەمەد" کوڕی مەلا "ئەحمەد"ی گەورە لە بنەماڵەی مەلایانی "دشە"یە.

دایکم کچی سەیید "شەهابەدین"ی تاڵشی و دایکی کچی شێخ "عوسمان"ی تەوێڵێی هەورامانە.

لە ساڵانی پێش لە شەڕی جیهانیی یەکەم باوکم لە لایەن فەرمانڕەواکانی ئەردەڵانەوە دەعوەت کراوە بۆ شاری "سنە" و بووە بە مودەڕیسی خوێنگەی مزگەوتی "دارولئیحسان" پاش چەن ساڵ، لە ڕۆژگاری فەرمانڕەوایەتیی قاجارییەکاندا دەعوەت کراوە بۆ تاران لەقەبی "موفتی کوردستان"ی پێ دراوە و گەڕاوەتەوە بۆ شاری "سنە".

تەمەنم شەش ساڵ بووە، باوکم لە شاری سنە کۆچی دوایی کردووە، دایکیشم پێنج ساڵ پاش کۆچی دوایی باوکم لە دشە، لە دنیا دەرچووە.

خوێندنی سەرەتاییم لە گوندەکانی: دشە و خانەگا و شاری سنە دوایی هێناوە.

(*) ئەم ناونیشانە خۆم بۆم دانا (م،ع،ق)

پێڕەستی ناوەرۆك

١. پێش وتار

٢. پێشەك (مقدمە) [بحث...]

٣. مەولەوی لە چەن لاپەڕەدا (مامۆستا مەلا کەریم)

٤. رۆژگاری بارهاتن و پێگەیشتنی مەولەوی

٥. مەولەوی لە روانگەی داخییەوە

٦. ساختمانی شێوە کوردی ئەدەبی گۆرانی (هەورامی)

٧. پارچە هۆنراوەکانی (دیوانی مەولەوی)

٨. راڤە (شەرح)ی هۆنراوەکان

٩. سەرچاوەکان

١٠. پێڕەسی هۆنراوە (تمام اشعار)

١١. پێڕەسی ناوگەل (درهر جلد)

ترتیب شرح دیوان مەولەوی

١. پێش وتار

٢. پێشەك

٣. مەولەوی لە چەن لاپەڕەدا (مامۆستا مەلا کەریم)

٤. رۆژگاری بارهاتن و پێگەیشتنی مەولەوی

٥. مەولەوی لە روانگەی داخییەوە

٦. ساختمانی شێوە کوردی ئەدەبی زمانی گۆرانی (هەورامی)

٧. غزلیات مجلد ١

٨. شرح غەزەلیات مەولەوی

٩. لغات واصطلاحات کە دراین مجلد بەکار فتەاند

١٠. فهرست ابیات

شمارە بیت	های شەماڵ چەن جار		چەن تەشریف وەلای		شمارە صفحە
١-	تاق خانەقای ...		تاس کەللەی سەر ...		١٢٤
٢-	....		....		١٢٥
	صدر	ضرب	ابتدا	عجز	

مقدمە:

١. شخسیت مەولەوی

٢. چگونگی تطبیق و ترتیب غزل

پێش وتار

لە سەرەتای ئاوەزیانمەوە جاروبار گوێم لە هۆنراوەکانی مەولەوی ئەبوو کە خزمـان و دۆسـتان لـە کـۆڕ و کۆمـەڵی شـەوانە و ڕۆژانـەدا بـە بۆنەیێکـەوە ئەیانخوێندنەوە. جوانی و پاراوی ئەو هۆنراوانە کەم کەم سەرنجیان ڕائەکێشام و حەزم ئەکرد منیش وەکوو ئەوان ئەو هۆنراوانەم لەبەر بن و لە مانا و مەزموونی دڵڕفێنیان تێ بگەم. ئەو حەزە پاڵی پێوە نام کە ڕۆژ بۆ ڕۆژ زۆرتر لە هۆنراوەکانی مەولەوی بکۆڵمەوە. لە هەر جێگاییێك دەسنووسێکی کۆن و تازەی شیعریم چاو پێ بکەوتبایێ، ئەگەڕام کە هۆنراوەکانی مەولەوی لە ناو ئەو هۆنراوانەدا بدۆزمەوە و بە سەر و پێ شکاوی بیانخوێنمەوە.

پەیوەندیم لەگەڵ هۆنراوەکانی مەولەویدا بوو بە هۆی ئەوە کە شیعری شاعیرە کوردەکانی تریش بخوێنمەوە و هۆگرییێکی ڕۆحی و زمان و ئەدەبی گەلەکەم بهێنمە دەس. لەو ساڵانەدا کە لە ناوچەکانی کوردستانی عێراق و ئێراندا خەریکی خوێندن بووم، لێ بڕام کە زۆرتری کاتم بە لێکۆڵینەوە و ڕاستکردنەوەی هۆنراوەکانی مەولەوی رابوێرم. لە هەر جێگاییێك کە لەگەڵ زانایان و وێژەوانانی کورددا کۆ ئەبوومەوە باسی هۆنراوەکانی مەولەویم دا ئەهێنا تا لە شارەزایی و لێزانی ئەوان سەبارەت بەو هۆنراوانە کەڵك وەرگرم. لە ئاکامدا بۆم دەرکەوت کە کاکم حاجی مەلا خالیدی موفتیی شاری سنە جگە لەوە کە دەسەڵاتێکی گەورەی لە زمان و ئەدەبی کوردیدا هەبوو، لەوانە بوو کە لە وردکردنەوە و لێکۆڵینەوەی هۆنراوەکانی مەولەویدا، بە مەولەوی ناسێکی بێ هاوتا بناسرێ. بە داخەوە باری شپرزاوی ژیانی گەلەکەمان دەرفەتی ئەوەی پێ نەدا بەو جۆرە کە خۆی ئەیویست

لەو رێگایەدا خزمەت بە زمان و ئەدەبی گەلە پێشێلکراو و بەشخوراوەکەی بکا و ئەویش وەکو زانا و وێژەوانە دڵسۆزەکانی تری کورد بە ناکامیی و بەهرە لێ وەرنەگیراوییەوە تەمەنی خۆی دایە سەر. لەو ساڵانەدا کە لە خزمەتیدا ئەمخوێند و پاش لە خوێندن بوونەوەش زۆرتری کاتمان بە لێکۆڵینەوە لە مانای پارچە هۆنراوەکانی مەولەوی رائەبوارد.

لە ساڵانی سەرەتای نیشتەجێبوونم لە تاراندا لێبڕام کە دیوانە دەسنووسەکانی مەولەوی کۆ بکەمەوە و تا رادەیێکیش لەو کارەدا سەرکەوتم. لە ساڵی ١٣٣٨ی هەتاویدا کە رۆژنامەی کوردستان لە تاران بڵاو کرایەوە نزیکەی دوو سەد پارچە لە هۆنراوەکانی مەولەویم لەو نوسخە دەسنووسانەدا دەرهێنا و لەگەڵ کورتە لێدوانێکی نیوە و ناتەواودا لە چاپ دا. لەو کاتەدا بوو کە دیوانی مەولەوی چاپکراوی مامۆستا مەلا کەریمیان بۆ هێنام، پاش خوێندنەوە و لێکدانەوەی دیوانەکە بۆم دەرکەوت کە خزمەتێکی بایی دارە بۆ ناساندنی مەولەوی و کۆکردنەوەی هۆنراوەکانی و هەنگاوێکی گرنگیشە بۆ پەرەدان بە زمان و وێژەی گەلەکەمان.

بەڵام لەبەر ئەوە هەندێ کەم و کووڕیم لە راستکردنەوەی هۆنراوەکان و لێکدانەوەی ماناکانیان ئەکەوتە پێشچاو، بە ئەرکی سەرشانی خۆمم زانی لە دەرفەتێکدا منیش بیر و باوەڕی خۆم لە بارەی دیوانی مەولەوییەوە دەربڕم و بڵاوی بکەمەوە. لە لاییێکیشەوە ئەو ترسەم هەبوو کە کارێکی وەها گرنگم پێ جێبەجێ نەکرێ، بەڵام هەڵنیانی گەلێ لە برادەران و دڵسۆزانی زمان و ئەدەبەکەمان ئەو ترسەیان لەناو برد و هێزێکی گەورەیان لە ویستمدا هێنایە دی و لە بەهاری ساڵی ١٣٦٠ی هەتاویدا رێکخستن و نووسینی بەرهەمی ئەو چەن ساڵە تێ کۆشانەم دەس پێ کرد و بە ناوی ((**راستکردنەوە و لەسەر نووسینی دیوانی مەولەوی**)) بە فەرهەنگ و ئەدەبی کوردی پێشکەش ئەکەم. با وەکو ئەزانم کە ئەم

نووسـراوەیە نیشـاندانی دڵـۆپێکی بچووکە لـە دەریـای کـەماڵاتی مەولـەوی، بـەڵام باپیرانمان وتوویانە ((دیاریی شوان ئاڵەکۆکە)).(*)

هیـوادارم زانایـان و ئـەدیبان لـە کـەم و کەسـتییەکانی ئاگـادارم کـەن تـا لـە چاپەکانی دواییدا بۆ لەناوبردنی ئەو کەم و کووڕییانە هەوڵ بدرێ.

محەمەد سدێق مفتی زادە

تاران - ١٣٦١

(*) تەواویەکەی: دیاریی شوان یا پێشۆکە یا ئاڵەکۆک. (م، ع، ق)

خوێنەری بەڕێز:

پێش لەوە کە خۆمان لە مەبەست تێ بگەیێنین ئەمەوێ بڵێم: هەروەها کە تا ئێستا لە چلۆنی رەووشتی نووسینی وتار و مەبەستەکانمان، ئاگادار بوون، من بۆ خۆم لە نووسیندا رێگاییێکی تازەم هەڵبژاردووە، ئەوەش ئەمەیە؛ بە هەموو هێزێکەوە تێکۆشاووم کە وشە بێگانەکان لە وتارەکانی خۆما بەکار نەبەم؛ با وەکو. بوونی وشەی بێگانە لە هەر زمانێکدا بەڵگەی ناتەواویی و هەژاریی ئەو زمانە نییە، بەڵکو بەو وشە بێگانانە زمان دەوڵەمەندتر و بەهێزتر دەبێ؛ بەلاّم لەبەر ئەوە کە وێژەی کوردی لە سەرەتای تەواوبووندایە و، هێشتا لە پلەکانی تەواویی و جەم و جۆری خۆی سەرنەکەوتووە و، هەموو وشە کۆنە بناغەییەکانی لە کتێب و گۆڤار و رۆژنامەکاندا کۆ نەکراوەتەوە، ئەگەر بێت و ئێمە هەر لە ئێستاوە، لە باتی وشەکانی خۆمان وشە بێگانەکان بخەینە کار، نە تەنیا زمانی کوردی پڕ ئەبێ لە وشەی بێگانە، بەڵکە، زۆرتری وشەکانی خۆمان کە باب و پیرەکانمان وتویێژیان کردووە و، جێگای شانازی و سەربەرزیمانە، لە ماوەیێکی کەمدا، لە بیر ئەچنەوە و، شوێنێکیان نامێنێ.

لە لایێ تریشەوە بێ نیازیی زمان لە وشەی بێگانە، یەکەم بەڵگەیە، بۆ زیندووبوونی ئەو زمانە.

ئیمجا ئەگەر نووسراوەکانم بە وشك و بێ خوێ بکەوێتە پێش چاو، لەبەر ئەوەیە کە ئێمە هێشتا بیر و زمانمان، بە بەکاربردنی وشەی بێگانە خووی گرتووە و، وشەکانی خۆمان بە شتێکی بەلاجەوی و نابار ئەزانین؛ مەسەلەن، لە باتی وشەی (مثلا)، ئەگەر بڵێی: (بۆ وێنە)، لەسەری زمانمان زۆر گران و نابارە، لە کاتێکدا (بۆ وێنە) سووك و ئاسانترە؛ تا (مثلا، بۆ مثال)؛ هەروەهاش ئەگەر وشەکانی (مرخ) و (طبع): (هۆنەر)، (بوێژ) و (شاعر) (بەند) و (قصیدە) (پارچە) و (غزەل) (بەستە) و (تصنیف) بگرینە پێشچاو و، مل بە ماف بدەین، بۆمان دەرئەکەوێ کە وشەکانی خۆمان لە دەرخستندا سادەتر و رەوانترن، کە وابوو ئیتر ئەبێ لەبەر چی شتی

خۆمان بە پووچ بزانین و، هی بێگانە، بە شت؟! شوێنە بە نرخەکانی باب و باپیرەکانمان بکەینە ژێری پێوە و، بێگانەکان بەسەر خۆماندا، بەرز کەینەوە!

لە نووسەرە بەڕێزەکانی کورد تکا ئەکەم تا بۆیان ئەکرێ لە نووسیندا، وشە بێگانەکان بخەنە لاوە، لە جێگایاندا، وشەی پەتیی کوردی، دابنێن و، هەوڵ بدەن وشەکانی هەموو هۆزە کوردەکان، (سۆرانی، کرمانجی، لەکی، لوڕی، هەورامیی) کۆ بکەنەوە و، بیانخەنە ناوی وتە، وتار و، هۆنراو و هەڵبەستەکانیانەوە، هەروەها کە لە زمانی عەربیدا کراوە، تا وەکو ئەو یادگارە، بە نرخە کە لە باب و باپیرە ئارییەکانمانەوە، بۆمان بەجێ ماوە، لەبیر نەچێتەوە و، ئەو وشە جوانانە بۆ شانازی مێژووییمان، وەکو ئەستێرانی رووناك لە ئاسمانی وێژەی کوردیدا بدرەوشێنەوە.

هەروەها لە پێشا وتوومانە، مەبەست لەم گۆشەیە، یانێ (بەشی مەولەوی) ئەوەیە کە بە ئەندازەی توانایی خۆمان، کالای بەنرخی وێژەیی (مەولەوی) بە بازاڕی وێژەوانانی کورد - بەتایبەتی ئەو کەسانە بە شێوەی (هەورامیی) ئاشنا نین و، گەوهەرە باییدارەکانی مانای هۆنراوەکانی، کە بە پارچەی شێوەی شیرینی (هەورامیی) پێچراونەتەوە- بیانخەینە دەرەوە، تا بزانن وەها هۆنەرێکی مرخجوان و خۆشزمانی، بیرتیژ و وردبین، بەهێز و شیرین وتار، لە جیهانی وێژەی کوردیشدا هەڵکەوتووە، کە بۆ ئەوە ئەشێ پێی بڵێین پیاڵەگێڕی مەستانی مەیخانەی خۆداناسی و، سەردەستەی گەیشتووانی هەوارگەی حەق پەرسییە.

هەر لەبەر ئەوە کە وتمان هەوڵ ئەدەین کە وشەی بێگانە کەمتر بە کار ببەین، لە ستایشی ئەو خودالێخۆشبووەدا، بۆ وشەی کوردی ئەکەوینە سەخڵەتییەوە، ناتوانم کە بە ئارەزووی خۆم لەغاوی پێنووس شل کەم و لە رەختی بەربەلاوی ستایشی ئەو ذاتەدا، تاوی دەم و بیهێنمە چەپۆکان.[1]

---

(1) د. موفتیزادە ئەم نووسراوەی سەرەوەی لەدوای لێکدانەوەی پارچەی (٢٥)ی بەشی لێکدانەوەی هەفتەنامەی کوردستاندا نووسیبوو، وەك دەبینی ئەمە زیاتر بۆ ئەوە دەشێ بەشێك بێت لە بەرنامەی لێکدانەوە و لێکۆڵینەوە، بۆیە -دوای داوای مۆڵەت لە گیانی پاکی د. موفتیزادە- گواستمەوە بۆ ئێرە.

بەشی

لێکۆڵراوە

بەشی

لێکدانەوە

پارچەی بیست و چوارەم

ئـــاخ پـــەی خـــەڵوەتێ بـــدیام وە بـــێ خـــەم
سـیوای تـۆ دیـدەم! کـەس نـەدیام وە چـەم
دڵ پـــەی دیـــدەنت کـــام خـــەڵوەت ســـازۆ؟
تـــۆی دیدەیچـــم بـــۆ، مـــەردم نمـــازۆ!

مەولەوی کە خاوەنی تـەبع (مـرخ)ێ ڕەوان و مـەوزوون و بیرێکـی ورد و ناسـك بووە، لە شیعر وتنـدا بۆ لێکدانـەوەی مانـا و ڕێکخسـتنی وەزن و قافیـە دانـەماوە، بەڵکە تەنیا ئیحساسی زاهیری یان دەروونی بەس بووە کە چۆنیەتی ئەو ئیحساسـە لە چوارچێوەی شیعرە دڵڕفێنەکانیا دەربڕێ، بۆ وێنە ئەگەر دیمەنی کوڵ و کانیاوێ سـەرنجی ڕاکێشـابێ، یـان خۆشەویسـتی و دووری کەسـێك کـاری کردبێتـە سـەر ئیحساسـی بـە بـێ بیرکردنـەوەیێکی زۆر حاڵـەت و چۆنییەتی ئـەو ئیحساسـەی لـە مەزموونێکی جوان و دڵڕفێندا جێ کردووەتەوە و لە ساختمانی وشەگەلێکی ئاسایی و نزیـك بـە قەرێحـەی هەمووانـدا، جـێ کردووەتـەوە و ئینجـا ئـەو وشەیانەشـی پەژاندووەتـە چوارچـێوەی هـۆنراوە ڕەوان و پاراوەکانییـەوە. بـڕێ جـار بـە پێـی ڕێککـەوت ژمـارەی ئـەو هۆنراوەیانـە لـە یـەك یـان دوو یـان سـێ هـۆنراوە تێپـەڕی نەکردووە. بە جۆرێ تر ئەتوانین بڵێین مەولەوی تاقە هـۆنراوە و جووتـە هـۆنراوەی زۆری بووە، بە داخەوە، وەك پارچە هۆنراوەکانی تری، کەمتریان کۆ کراونەتەوە.

ئـەوەش ئـەبێ بـزانین کـە هەنـدێ لـەو جـۆرە هۆنراوەیانـە کـە لـە نوسـخە دەسنووسـەکان و لـە نوسـخە چـاپییەکەی مامۆسـتا مـەلا کەریمـدا بـە نـاوی مەلەوییەوە، نووسراونەتەوە، لەوە ناچێ کە هی مەولەوی بن.

ئێمە ئەوانەیان کە لامان وایە کـە هـی مەولـەوین لـەم کتێبـەدا ئـەیان هێـنین و باسیان لێوە ئەکەین.

ئاخ: ناوی دەنگە و لە کاتی خەم و پەژار و ئێش و ڕەنجدا بەکار ئەبرێ.

خەڵوەت: جێگایێك کە بێگانەی تێدا نەبێ. جێگای خاڵیی لە خەڵك

پەی: بۆ. پیتی ئیزافەیە.

بدیام: بە مانای ((بدیێنێ)) یان ((بدیایێنێ)) (بمڕوانییایێ) کە کردەوەی ڕابووردووی لازمی ئیلتزامییە لە چاوگەی ((دیای)) (ڕوانین).

کە وابوو ((بدیام)) کە کورتکراوەی ((بدیاییم)) (بمدیتووبایێ) بێ لەگەڵ مانای هۆنراوەکەدا ڕێك ناکەوێ چونکە ((بدیاییم)) لە چاوگەی موتەعەدی ((دیەی))ە، نە لە چاوگەی لازمی ((دیای)).

سیوای تۆ: بێجگە لە تۆ.

دیدەم: چاوەکەم!

نەدیام: نەدیتووبایێ. کردەوەی ڕابووردووی ئیلزامی مەنفییە لە چاوگەی ((دیەی)) (دیتن).

وە چەم: بە چاو.

پەی: بۆ. پیتی ئیزافەیە.

دیدەنت: دیتنت، چاوپێکەوتنت. چاوگەیێکی فارسییە هاتووەتە ناو کوردییەوە، لە فارسیدا بە ((دیدەنەت)) دەرئەخرێ.

سازۆ: دوروست بکا. کردەوەی موزاریعی ئیلتیزامییە لە چاوگەی ((سازای)) (دوروستکردن).

تۆی دیدەیچم بۆ: ناوی چاویشم بێ، واتە: ئەگەر ئەو جێگا خاڵییە کە دوروستی بکەم بۆ ئەوە لەگەڵ تۆدا کۆببمەوە بریتی بێ لە ناوی چاوم.

مەردم: لێرەدا بە مانای بیبیلە، گلێنەی چاوە لە بەکاربردنی وشەی ((مەردم))دا سەنعەتی ئیهام هەیە، چونکە مانای خەڵکیش ئەگەیێنێ. دیارە وێنەی هەموو شتێ ئەچێتە نێو مەردمەکی چاوەوە، کە وابوو مەردم (بیبیلە)ی چاویش ناکرێ بە خەڵوەتگا بۆ کۆبوونەوە لەگەڵ ئازیزدا.

نمازۆ: ناهێڵێ، کردەوەی موزاریعی مەنفییە لە چاوگەی ((ئاستەی)) (هێشتن).

پوختەی مانا:

ئاخ بۆ خەڵوەتێ، ئازیزەکەم بە بێ خەم و بێ ترسی ڕەقیب بڕوانیایێم بۆ بێجگە لە تۆ کەسی ترم چاو پێ نەکەوتووبایێ. بەڵام ئەم خەیاڵە خەیاڵێکی خامە، دڵم ناتوانێ خەڵوەتگاییێکی وەها دوروست بکا، چونکە ئەگەر ئەو خەڵوەتگایە لە ناو چاویشما بێ، خەڵکی تر لەگەڵ تۆدا، دێنە ناو گلێنەی چاومەوە!

جدول فهرست نسخه‌ها

پیتی (ئه‌لف)

لاپه‌ڕه	
٢	ئیمشه‌و ته‌نیایی جه‌سته‌ی زه‌بوونم
٥	ئازیز! دیاره‌ن، واده‌ی لوامه‌ن
٩	ئه‌مجار سه‌خت ته‌ره‌ن زامم جه جاران
١٣	ئیحیا نه‌بوون، سا نه‌شوون مه‌رده‌ن!
١٥	ئاره‌زوومه‌ندیم جه حه‌د ویه‌رده‌ن
١٧	ئه‌نیس خه‌یاڵ ده‌ردان پڕ زام!
١٩	ئیمشه‌و هه‌م خه‌مان وه‌نه‌م سه‌رداوه
٢١	ئیمشه‌و دیاره‌ن بانگم بێ شه‌رمه‌ن
٢٣	ئه‌یاز هه‌مڕاز ناڵه و ئاخ و دوود
٢٥	ئازیزم! ئاهیر دووریی باڵای تۆ
٢٧	ئازیزم، ئامای، ئه‌ی بێ قه‌رار وێم!
٢٩	ئازیز! ته‌ن وه نێش زامانت خه‌سته‌ن
٣١	ئه‌ی گرد مه‌وجوودێ جه‌تۆگرت مایه
٣٣	ئای کێ بی هه‌واڵ لوای تۆ ئاوه‌رد؟
٣٥	ئه‌ی دڵ، مزگانی، ئاما کۆچ یار
٣٧	ئیمشه‌و مه‌ینه‌تان نه ده‌روون جه‌مه‌ن
٣٨	ئاماوه وه‌هار، وه‌هار شادی
٣٩	ئیمشه‌و هه‌ر خه‌مه‌ن ها نه که‌میندا
٤١	ئه‌ی ڕۆشنیی چه‌م! تاکه‌ی؟ ته‌شریف به‌ر

دیوانی مەولەوی

مەلا عەبدورەحیمی تاوگۆزی

ئەم کتێبە:

پاشماوەی بەری رەنجێکی فەرهادانەی شاسواری بواری ئەدەب و زمانی کوردی دوکتۆر محەمەد صدیقی موفتیزادەیە. ئەم بەشەی ئەم دیوانە لە لێواری گۆڕی لەناوچوون و تێداچوونی سامانی کەلەپووری کوردی گەڕاوەتەوە.

د. موفتیزادە لەم کارەدا جیاواز لە هەموو ئەو کارانەی تا ئێستا بۆ دیوانی مەولەوی کراون، سووری خەرمانی دیوانی مەولەوی بە شێوەیەکی زانستییانەی وەها کە مەگەر هەر ئەو کردبێتی، لە بەر شەماڵی لێکۆڵینەوەدا شەن و کەو کردووە.

0-0369-0000-1
9 780036 900000

نرخی هەردوو بەرگەکە (١٥٠٠٠) دینارە

لەسەر ئەرکی بەڕێز
دوکتۆر فوئاد مەعصوم چاپ کراوە